

Claartje Kruijff, predikante en tot voor kort theologe des vaderlands, sprak op 1 november 2018 in het Dominicanenklooster in Huissen op de inspiratiedag 'Grenzeloos leven.' Zij ging in haar lezing in op de levensvragen van mensen die zij tegenkomt in haar werk rond ziekte, lijden en de dood.

De tekst van haar lezing vindt u hieronder.

Agnes van Balkom mailde mij of ik hier vandaag een lezing zou willen geven over grenzeloos leven.

Ik zal u zeggen - ik heb gearzeld. En wel hierom: ik wist tevoren dat ik hier vandaag tussen mensen zou zitten die grotendeels ouder zijn dan ik. En die dus meer levenservaring hebben. Misschien meer rimpels, al vinden mijn pubers dat ik er ook al behoorlijk wat heb, maar die rimpels die betekenen iets. Gelaagdheid, ervaring, levensconcentratie.

Arjan Broers en ik schreven elkaar in het kader van een jaar lang project een brief en schreven over wijsheid en ouderdom het volgende:

Arjan schrijft:

'Ik heb nogal eens gesprekken met oudere mensen, waarin ik naar hun levenservaringen vraag. Het valt me altijd op hoe mensen die geluk of tevredenheid ervaren, spreken over de kwetsbaarheid die zij in hun leven hebben ervaren. Dat kunnen ze met een glimlach doen of met een traan, maar altijd zonder verzet. Het is gegaan zoals het is gegaan.

Nu wil ik niet als nog-geen-vijftigjarige al kunnen wat een tachtigjarige kan. Maar er zit een manier van kijken naar onze kwetsbaarheid in die me nu al aanspreekt. Hoe dat te verwoorden? Ik zag pas deze tweet:

‘Menselijk leed in een notendop: dat het goed móét zijn, terwijl het al Goed is.’

Ik schrijf hem terug:

‘Over wijsheid gesproken: mooi hoe jij de wijsheid van oudere mensen waardeert. Ik spreek net als jij graag met mensen die verder zijn in het leven dan ik. Die rimpels vol met levenservaring en levensgelaagdheid hebben ons veel te vertellen en te leren. In onze cultuur waarin jeugd, gezondheid en vitaliteit heilige woorden zijn, zijn we de kracht en de wijsheid van de ouderdom vergeten. Hoeveel meer diepgang en wijsheid zouden onze brieven bevatten als we straks beiden tachtig zijn, Deo Volente?’
einde citaat

Want ik ben pas 46 en ik sta hier om een verhaal te houden over dood en leven. Over grenzeloos leven. En wat weet ik eigenlijk? Maar ik ben 46 en verlies nu al familie en vrienden. Mensen soms jonger, soms veel jonger dan dat ik nu ben.

Studievriend

Een studievriend was 38 en kreeg de spierziekte ALS.

Hij was de knapste jongen die ik kende. Hij had een mooie vrouw, een schattig zoontje en een goede baan. Hij had alles wat je zou kunnen willen en kreeg toen deze onbegrijpelijke en wrede diagnose.

Al snel verloor hij allerlei functies en belandde hij in een rolstoel. Toen zijn mooie buitenkant stukje bij beetje afbrokkelde, liet hij een hele mooie binnenkant zien.

Ik lees u woorden voor van Hella Haasse die we lazen op zijn uitvaart:

*Al valt de vorm tot gruis
nog rest de kern
het leven*

*In mijn gebroken huis
Ben ik intact gebleven
Ik adem door het puin
volhard onder de brokken*

*Wie wordt van zool tot kruin
onkwetsbaar opgetrokken,
een zuil van eeuwigheid?*

En hoewel het vaak moeilijk blijkt om eerlijk en kwetsbaar te zijn, zeker als je in de dertig bent, ging hij ons daarin voor: door zijn aanwezigheid heen leek hij ons steeds te zeggen ‘Dit ben ik, kwetsbaar en sterfelijk, meer is het niet, maar zeker niet minder. Dit is de kern’. *Al valt de vorm tot gruis, nog rest de kern, het leven. In mijn gebroken huis ben ik intact gebleven.*

Hij bleef komen op verjaardagen en evenementen. Hij behield zijn waardigheid. Hij liet ons weten hoe hem te helpen, hoe hem te eten te geven, hoe we zijn mond moesten afvegen. Ik adem door de brokken. Hij kon nogal direct en dominant zijn in zijn aanwijzingen, waardoor hij velen van ons over onze schroom heen hielp. Hij hielp ons om met de gebrokenheid van het leven om te gaan. Ook hielp hij ons om dichter bij de kern te komen. Waar het om gaat in het leven. Door alle chaos en gebrokenheid heen.

Want, wie van ons is onsterfelijk?

Wie wordt van zool tot kruin, onkwetsbaar opgetrokken, een zuil van eeuwigheid?

Zijn ziekte bracht hem, ondanks alles, ook goeds. Het heeft hem zelfs op een bepaalde manier goed gedaan. Hij vertelde vaker dat hij er nooit voor zou hebben gekozen, maar dat hij hierdoor wel in een soort snelkookpan dichtbij de essentie van het leven was gekomen. Liefde, vriendschap, betekenis en zin. Soms blikte hij terug op zijn leven van vóór de ziekte en kon hij scherp en kritisch naar zichzelf toe zijn. Hij gaf zijn leven vanaf de ziekte een hoger cijfer dan ervoor. Waar leefde ik eigenlijk voor? Met deze nieuwe heldere blik kon hij ook anderen een spiegel voorhouden; ze soms zelfs aanzetten om keuzes te maken die nodig waren.

Door zijn kwetsbare uiterlijk en situatie heen kwam een grootse kracht naar voren. Hij gaf op een bepaalde manier bijna licht.

Hij en ik spraken samen over zijn ziekte en sterven. Over alle angsten die hij kende. Het waren er veel: om zijn leven los te laten, zijn zoontje en vrouw niet meer te zien, angst voor fysieke pijn, angst om te stikken, angst om voorbij te gaan, verloren te raken. We namen alle angsten door, een voor een: keken ze in de bek, soms in gesprek als ik er was, maar ook weleens per *whatsapp*. Op een gegeven moment apte hij: *ik ben niet meer bang*.

Gelovig was hij niet. Maar soms hadden we het over die diepe concentratie van leven, die kern die hij zo voelde en of hij misschien aan iets had geraakt, van een eeuwigheid, iets onsterfelijks, tijdloos, iets wat doorgaat. De kern, zijn kern, die door zou gaan. Maar als het te serieus werd: zei hij gauw, he, zullen we samen een peukje roken? Hij mocht dat niet van zijn vrouw, dus moest het voordat zij thuiskwam. Het was altijd gezellig bij hem. Zelfs toen hij heel veel moeite had met spreken.

Als we het te serieus hadden gemaakt samen, zei hij me: kom je binnenkort nog eens langs, ook voor de gezelligheid, gewoon voor koetjes en kalfjes.

Dit jaar is het vijf jaar leden dat hij stierf. Ik mis hem nog. En ik ben niet de enige. Hij heeft ons blijvend veranderd. Wij zijn door hem vermeerderd.

Als iemand mij dit verhaal van tevoren had verteld, had ik het nooit geloofd, dat we het, ondanks en op een bepaalde manier dankzij al deze narigheid, toch goed zouden kunnen hebben met elkaar. Zo goed.

Die kwetsbaarheid, dat onaffe, het afhankelijke, het onverklaarbare, iedere keer leer ik daar weer van. Daar zit iets van een kern al is het vaak niet te verklaren of uit te leggen. Ik leer dat telkens weer in mijn contact met mensen die verkeren in crisis: oud en jong, in situaties van kwetsbaarheid en soms op de rand van dood en leven. Van leven en dood.

Voltooid leven

Nu wil ik met u naar een ander onderwerp, dat er mee samenhangt: Voltooid Leven.

Voltooid leven begint een onderwerp te worden in mijn vriendenkring. In de buitenkerkelijke kringen waarin ik verkeer zijn veel ouders van mijn vrienden, als ze nog in leven zijn, bezig met het onderwerp euthanasie. Ik heb meerdere vrienden die van hun ouders horen dat ze autonomie en keuzevrijheid verlangen en dat er bepaalde omstandigheden zijn waaronder het voor hen niet meer hoeft.

Zeg heb ik hier ook iets over te vinden, vroeg mijn vriendin toen haar vader begon over zijn euthanasieverklaring. Zij is altijd nogal direct en duidelijk in de dingen: Zeg he, jij hebt mij verzorgd, mijn luiers verschoond, en dan zou ik dat bij jou niet mogen doen ofzo?

In het *NRC Handelsblad* stond een rapportage van een stel dat samen euthanasie heeft gepleegd of toegepast, hoe zeg je dat eigenlijk? Hij had een beginnende ziekte en ze wilde samen sterven op hun manier. Ze waren op reis gegaan in een camper, hadden huis en haard verlaten, vriendschappen afgebouwd, afscheid genomen van hun kinderen en waren op een lange reis gegaan door de Verenigde Staten.

Het dagboek was leuk om te lezen en het klonk allemaal nogal logisch, aannemelijk en fijn. Hij werd op een gegeven moment zeker en toen hebben zij een hotelkamer geboekt en daar stopte het dagboek.

Het voelde toen wel vreemd stil voor mij, als lezer.

Een paar weken later spreekt de journalist die dit verhaal heeft opgetekend hun zoon, die zegt: ja, ze zijn nu al heel lang weg hè, dus het is wel gek. Ik heb er op zich wel vrede mee, maar ik heb het mijn dochter, hun kleindochter van 12, niet verteld. Want ik weet niet hoe.

Mijn dochter, hun kleinkind, heb ik het niet verteld. Want hoe vertel je dit? Het trof mij. Hij kon het zijn dochter niet vertellen, omdat hij het haar niet kon uitleggen. Of misschien überhaupt aan zichzelf niet.

Hoe we ook over voltooid leven denken en welke keuzes we soms ook maken of denken te willen gaan maken, we staan niet los van degenen die achterblijven; we zijn relationeel in ons leven maar ook in onze dood. We zijn ingebed in elkaars levens, tot ver over de grens van onze levens heen.

Ons einde betekent niet dat alles af is. Of afgemaakt of rond hoeft te zijn. Of zelfs goedgeemaakt, er komen generaties na jou, die kunnen corrigeren, aanvullen, helen.

In mijn eigen familie is een ernstig verstoorde relatie tussen twee broers pas na de dood van een van de broers geheeld door contact tussen verschillende generaties. Gemiste kans? Ja. Tragisch? Ook. Of is dit juist aanvullend, troostrijk, helend. Ik vind het ook een troostrijk perspectief dat ik niet alles zelf hoeft te doen en vooral niet alles helemaal zelf hoeft goed te doen. Dat anderen mij in het leven maar ook in na mijn dood zullen aanvullen, corrigeren, helen.

Laten we het nu hebben over na dit leven. Is er iets hierna? Is er een hiernamaals, een hemel?

De mensen die zeggen: er is niets, het is alleen maar hier en nu. Zijn in de minderheid, vermoed ik.

Ik kom veel op gelegenheden waar mensen zeggen niets te geloven, of mij expliciet vragen om God maar niet te noemen. Maar dan komt die God of beelden die daarmee samenhangen vanzelf

in de eigen verhalen voorbij.

Kinderlijke maar vaak hardnekkige beelden hoor ik dan: Pap drinkt daarboven nu een biertje met zijn goede vriend Hans. Of: Als ik aan de hemelpoort sta dan...

Ook spreek ik mensen die het hebben over de energiebundeling die doorgaat. Mijn lichaam is een zak met botten, maar mijn energie gaat door. Allemaal eigen beelden en woorden, allemaal vanuit het verlangen maar ook de overtuiging dat er meer is dan dat wij kunnen weten.

Gelovige mensen die ik spreek hebben daar eigen maar ook bijbelse beelden bij: In de palm van Gods hand. Mijn beker zal overvloeien, mijn hoofd gezalfd. In uw handen beveel ik mijn geest. Onder gods eeuwige vleugels.

Of het beeld van het sterven is mystieker zoals dat van de theoloog Dorothee Solle die over haar eigen dood schreef: Ik word een druppel in de zee van Gods liefde.

En of we elkaar zullen weerzien? Het zijn spannende vragen die velen bezighouden. Bij mij komt het dan aan op hoop. Ik kom zelf niet veel verder dan dat ik denk dat er een groter leven is dan hier en dat ons leven doorgaat en dat een deel van mij doorgaat op een manier waarvan ik nu niet kan begrijpen hoe. En dat ik hoop mijn dierbaren terug te zien voorbij dit leven, ook al zal dat anders zijn, in een andere ontmoeting en hoedanigheid dan zoals wij hier nu lichamelijk bij elkaar zijn vandaag, vermoed ik.

Maar leven na dit leven heeft volgens mij iets te maken met die kern, die kern waar mijn jonge stervende vriend zo dichtbij kwam, die kern die ik bij oudere mensen zo kan voelen: een bepaalde openheid, wijsheid, liefde, weidsheid en ruimte. Alsof we, hoe ouder we worden, langzaam de horizon inwandelen of alsof de horizon ons stukje bij beetje tegemoet komt.

Een wijze vriendin van mij zei laatst: ik zie ouder worden en echt ouder worden als de laatste beproeving. In leren loslaten en komen tot die kern.

En als je hele concrete voorstelling hebt van een weerzien kan het ook spannend worden:

Ik sprak een hele oude dame op haar sterfbed van bijna 90. Zij was ervan overtuigd dat ze haar man terug zou zien en maakte zich zorgen: Zal hij wel op mij wachten? Met al die andere leuke dames die hij daar ontmoet; hij is vast al lang en breed bezet. Ik vroeg haar of ze iets op haar kerfstok had, of ze met schuldgevoelens leefde. Ze vroeg zich af of ze goed genoeg had geleefd en of ze wel lief genoeg voor hem was geweest. Wij spraken er samen over, ook dit mocht er zijn en ze ontspande.

En toen zei ze: Al mijn hele leven heb ik vertrouwd en geloofd en nu ben ik mijn geloof kwijt. Dus je hebt je hele leven durven te vertrouwen en je zou nu die laatste sprong niet kunnen wagen? vroeg ik haar. We hebben samen gebeden dat haar vertrouwen haar nu niet in de steek zou laten, dat ze opgevangen zou worden. Dat haar vertrouwen tegemoet gekomen zou worden, ontvangen. Dat ze ingebed was in een groter vertrouwen, in een groter Goed en dat ze erop mocht vertrouwen dat er op haar gewacht zou worden. Soms gaat het om het vertrouwen van ons vertrouwen. En om het delen van onze angsten en twijfels, want ook hierin kunnen we elkaar op weg helpen.

Amsterdams

Na al dit groots eindig ik met een luchtiger Amsterdams verhaaltje:

Andy S. was een vreemde vogel, een eigenheimer die op de Van Ostadestraat in de beroemde Amsterdamse Pijp woonde.

Een buurtbewoonster schreef over hem op haar Facebook-pagina.

‘Het is maandagochtend, op de Van Ostadestraat. Zijn vervelozе voordeur stond bijna altijd open. Ik vroeg me altijd af hoe het er boven aan die kale trap uit zou zien. Uit zijn huis schalde vaak klasiеkers uit de popmuziek. Zijn tuinameublementje was wat typisch. En hij zette altijd schoteltjes voer voor de katten (en ongetwijfeld ratten) op straat. Nu hangt zijn afscheidsbrief voor het raam.’

Er staat het volgende:

Hallo buurtbewoners, Andy S. is gaan hemelen. Ik weet dat ik in de hemel kom, want wij (God en ik) hebben aan de hemelpoort nog wat dingen te bespreken, onbesproken, onverklaarbare zaken.

Kom gerust op mijn memoria (begrafenis).

Ps niet bellen, want communicatie hier (en dan bedoelt hij in de hemel) is even slecht geregeld als het openbaar vervoer. En ik dank iedereen voor het gedoogbeleid.

Mooi hè: *Wij (God en ik) hebben nog wat dingen te bespreken: onbesproken, onverklaarbare zaken*

Andy S werd geëerd met bloemen en kaarsen bij zijn voordeur. ‘De buurt liep uit’ schreef de buurtbewoonster.

Een aantal vrienden van hem, paradijsvogels, stonden naast die ene keurige buurvrouw met haar mooie kleren en nette kapsel.

Ik had zelf niet veel contact met hem, maar ik ga hem in de buurt wel missen, schreef de buurtbewoonster. Zij eindigde haar Facebookpost met de volgende zin. In de Pijp ga je niet ongemerkt de Pijp uit.

Ik dank u wel voor uw aandacht.

Claartje Kruijff

